
Jogpszichológiai képzés nemzetközi összehasonlításban

Torma Judit*

A jogpszichológia oktatásának nemzetközi összehasonlításban több évtizedes hagyománya van. A két tudományág összefonódása a XX. század hajnalán kezdődött, intézményesedése a hetvenes években indult el. Ezt követően, először az USA-ban indultak el a jog és pszichológia egy-egy területét lefedő ún. „joint” (kapcsolt) kurzusok, ahol jogászokat és pszichológusokat egyaránt képeztek. A XXI. század elején ezek a kurzusok elterjedtek Európa és a világ más államaiban is. A '90-es évek derekától kezdődően hazánkban is megjelent a kezdeményezések a jog és pszichológia együttes oktatására és kutatására. A Miskolci Egyetem vállalása, hogy a területen szakjogász képzést indít, jól illeszkedik a nemzetközi és hazai trendekhez.

Kulcsszavak: Jogpszichológia, jog és pszichológia, kapcsolt program, jogpszichológia képzés

Teaching Law and Psychology in International Perspective

In international comparison, the teaching of legal psychology has a tradition of several decades. The intertwining of the two disciplines began at the dawn of the 20th century, while its institutionalization began in the 1970s. The first programs covering law and psychology were launched in the USA. At these joint courses both lawyers and psychologists were trained. At the beginning of the 21st century, these courses spread in Europe and other countries of the world. Initiatives for the joint education and research of law and psychology appeared in Hungary in the mid-1990s. The commitment of the University of Miskolc to launch specialist legal training in the field fits well with the international and domestic trends.

Keywords: Legal psychology, psychology and law, joint course, law and psychology course

<https://doi.org/10.32980/MJSz.2022.3.2098>

A jog és a pszichológia, mint interdiszciplináris tudomány első látásra nem tűnik egyértelmű párosításnak. Még akkor sem, ha a legáltalánosabb alátámasztásként abból indulunk ki, hogy mindkét tudományterület az emberi viselkedéssel foglalkozik: míg a normatív jog azt írja elő, hogy az embernek hogyan kell – vagy éppen tilos – cselekednie, a pszichológia többek között azt kutatja empirikus módszerekkel, hogy az emberi viselkedés milyen mozgatórugók mentén alakul éppen úgy ahogy. A két tudomány érintkezési pontjai kezdetben a kriminalisztika, a kriminológia, és a törvényszéki pszichológia területén jelentek meg, és olyan kutatók nevéhez kötődik, mint Hugo Münsterberg, Franz Joseph Gall vagy Cesare Lombroso. Bár Gall és Lombroso maguk nem foglalkoztak szigorú értelemben vett jogpszichológiával, mégis, mint a frenológia feltalálója, majd elkötelezett

* Egyetemi tanársegéd, Phd-hallgató, Miskolci Egyetem, Jogelméleti és Jogszociológiai Intézeti Tanszék.

követője, mindketten szereplői a pszichológia és kriminalisztika tudománytörténetének.

Münsterberg már deklarálta foglalkozott jogpszichológiával. Célja eredetileg az volt, hogy feltárja a pszichológia alkalmazhatóságát az élet különböző gyakorlati területein, mint a vállalati munkavégzés, a bűnügyi kihallgatás vagy egy bírósági tárgyalás. Így ma a jog és pszichológia határterületi tudományának kialakulását történetileg Hugo Münsterberg nevéhez szokás kötni, aki 1908-ban jelentette meg újságcikkeiből összeállított kötetét „A tanúk padján” címmel, melyben a tanúvallomások megbízhatóságával foglalkozott. Münsterberg szerint az egyén akaratlanul is tehet téves tanúvallomást, mégpedig a megismerés korlátai miatt és függetlenül saját motivációitól, tehát attól, hogy hazudni akar-e vagy őszinte szeretne maradni. Münsterberg vizsgálódásai során eljutott arra a megállapításra is, hogy „a bűnözők nem születnek, hanem készülnek – nem is magukat készítik, hanem a társak készítik őket”,¹ valamint, hogy a jognak figyelembe kellene vennie a modern pszichológia eredményeit és megállapításait annak érdekében, hogy jobb ítéletek születhessenek, hiszen egyetlen ember, így a bírák és az esküdtek sem tévedhetetlenek.²

Münsterberg jogérvényesüléssel kapcsolatos kutatásai nem légtüres térben jöttek létre. A jogtudományban ebben az időben kezdett kialakulni a jogi realizmus irányzata, melynek egyik alaptétele – a bíró is ember – éppen a pszichológia fejlődésével volt összefüggésbe hozható. Jerome Frank, aki szerint „a jog nem szabályokból, hanem döntésekből áll”, és akik meghozzák ezeket a döntéseket, azok „osztóznak a halandók erényeiben és gyengeségeiben”,³ a kor pszichológiai elméleteit használta föl hipotézisei bizonyítására.

A jogpszichológia második nagy korszaka a XX. század '70-es éveiben kezdődött. Csakúgy, mint Münsterberg és kortársai esetében, itt is voltak híres-hírhedt előzmények, mint például Stanly Milgram 1961-ben kezdődő kísérletsorozata az autoritásnak való engedelmességről, vagy Philip Zimbardo 1973-as stanford-i börtönkísérlete. Ezek a kísérletek céljukban és módszertanukban is markánsan különböztek a 40-50 évvel korábbi vizsgálatoktól. Míg Münsterbergék arra keresték a választ, hogy pszichológiai tesztek és viselkedéses jegyek megfigyelésének segítségével kideríthető-e, hogy egy személy mikor mond igazat és mikor nem, addig Milgram és Zimbardo a viselkedés külső mozgatórugóinak egy-egy elemét próbálta meg kontrollált kísérleti körülmények között feltárni. Más-más feltevésből kiindulva, de végsősoron mindketten arra keresték a választ, hogy képesek lennének-e hétköznapi emberek csupán a körülmények hatására súlyos erőszakos cselekmények elkövetésére. A '70-es évek harmadik nagy jelentőségű kísérletét Elizabeth Loftus és John Palmer végezték el, akik eredetileg a pszichológiai sémaelméletekből kiindulva azt vizsgálták, hogy befolyásolhatja-e az emlékezeti felidézést a kérdésekben rejlő információ. Ezt a témát már Münsterberg is feszegette 70 évvel korábban a

¹ Pósch Krisztián: A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma. In Hunyady György, Berkics Mihály (szerk.): *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem*. Budapest, 2015, 29. o.

² Uo.

³ Frank, Jerome: Emberi lények-e a bírák? In Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Budapest, Akadémiai kiadó, 1981, 333-341. o.

tanúvallomások megbízhatóságával kapcsolatban, azonban neki még nem voltak meg az eszközei sejtése egyértelmű bizonyításához. Loftusék, bár alapkísérletük kifejezetten az emlékezeti teljesíteny vizsgálatára vonatkozott, egy baleseti helyzet felidézését modellezték kísérletükben, amely rögtön konkrét következtetések levonását tette lehetővé tanúvallomások felvételével kapcsolatban.

Ezek után jelent meg June Louin Tapp 1976-os, a jog és pszichológia területéről írt első összefoglaló tanulmánya,⁴ amit 1977-ben az Amerikai Pszichológiai Társaság (APA) 41. divíziójának, az Amerikai Pszichológia-Jog Társaságnak (AP-LS) a kiadványának, a *Law and Human Behavior* (Jog és emberi viselkedés) első száma követett. A tudományos folyóirat máig a terület egyik legmeghatározóbb nemzetközi szaklapjának számít.⁵ A jogpszichológiai kutatások a múlt század '70-es éveitől kezdve töretlenül fejlődnek. A *Law and Human Behavior*-t közben más folyóiratok is követték.⁶ A pszichológiai és jogi egyetemi oktatásban pedig megalakultak az ún. kapcsolt („joint”) kurzusok, és a jogpszichológiai egyetemi szakok.⁷

A világ első egyetemi jogpszichológia programja az USA-ban, a Nebraskai Egyetemen indult 1974-ben, azzal a céllal, hogy lehetőséget adjon a jogi relevanciával bíró pszicho-szociális kérdések tanulmányozására és kutatására, valamint akadémiai szakemberek képzésére. A programot a pszichológiai és a jogi kar a mai napig közösen hirdeti meg, és a jogpszichológiai specializáció lehető legszélesebb palettáját kínálja föl a hallgatók számára. Az egyetem az elmúlt közel 60 évben értékes tapasztalatokat halmozott fel a jogpszichológia oktatásának területén. Ezen tapasztalatok alapján a hagyományosan oktatott tárgyak az esküdszéki döntéshozatal; a szemtanúk tanúvallomása; döntéshozatal gyermekkorban; disztributív és procedurális igazságszolgáltatás; családon belüli és párkapcsolati erőszak; büntetőjogi felelősség; fiatalkori bűnözés és igazságszolgáltatás; szakértői bizonyítás és a tudományos bizonyítékok figyelembevétele. A kevésbé népszerű tárgyak az adózási hajlandósággal, az altruista viselkedéssel és a gyermektartással, a halálbüntetéssel, a szexuális zaklatással, a munkahelyi és más jellegű diszkriminációval, a mentális egészséggel, a pénzügyi műveltséggel és csóddal, az alternatív vitarendezéssel, a vallásszabadsággal, a felnőtt elítéltek próbaidejével, és az egészségügyi rendszerrel kapcsolatos kérdések. A program interdiszciplináris képzést ígér a hallgatóknak és azt, hogy a tanultak alapján képesek lesznek megszerzett pszichológiai tudásukat empirikus alapon alkalmazni az eléjük kerülő jogi és politikai kérdések elemzésében. A program másik célja, hogy a jogi szabályozás és a bírósági döntések hátterében meghúzódó pszichológiai tényezők kutatásával foglalkoznak, és a hallgatók tudásukat a jog társadalmi működésének jobb megértéséhez is fel tudják használni. A Nebraskai Egyetemen végzett jogpszichológiai szakemberek az Egyesült Államokban elsősorban egyetemeken, kutatóintézetekben, jogvédő szervezeteknél,

⁴ Pósch: *i.m.*, 31. o.

⁵ <http://www.apadivisions.org/division-41/index.aspx>

⁶ Pl. <http://psycho-droit.com/index.php/psychologie-juridique>

⁷ Pl. <https://law.stanford.edu/education/degrees/joint-degrees-within-stanford-university/law-and-psychology/>, <https://psychology.unl.edu/psylaw/>, <https://psychology.columbia.edu/content/psychology-and-law>,

ügyvédi irodákban, esküdtzéki tanácsadó szervezeteknél, bíróságokon, valamint helyi vagy központi kormányzati hivataloknál tudnak elhelyezkedni.⁸

Az Egyesült Államok egyik leghíresebb jogi karának otthont adó Harvard Egyetem is működtet jogpszichológiai kurzust. A kurzus célja az emberi viselkedés jogi és pszichológiai megközelítéseinek összehasonlítása, valamint a két terület kölcsönhatásának vizsgálata. Az itt oktatott tárgyak bűnügyi, etnikai és faji profilalkotással, igaz és hamis vallomások felismerésével, a beszámíthatatlan elmeállapotra való hivatkozással, kényszergyógykezeléssel, szakértői tanúvallomással, szemtanúk vallomásával, esküdtzéki döntéshozatallal, a börtönbüntetés és rehabilitáció hatásaival, pszichopátiával, szexuális viselkedéssel, és az áldozat nélküli bűncselekményekkel foglalkoznak. A képzés egyszerre enged bepillantást az amerikai jogrendszer, valamint a klinikai és törvényszéki pszichológia elméletébe és gyakorlatába, és külön elemzi a jogászok és a pszichológusok szerepét, miközben középpontjában a jog, a pszichológia és az idegtudományok területén végzett kutatások és esettanulmányok feldolgozása áll.⁹

Az amerikai Stanford egyetemen a pszichológiai és a jogi karok együttműködésében jött létre egy jogpszichológiai doktori képzés, mely a résztvevőknek közös publikációkat, kutatási programokat, valamint interdiszciplináris kurzusok látogatását teszi lehetővé. A képzés ajánlójában kiemelik, hogy a program az elméleti és akadémiai alkalmazáson túl különösen releváns a joggyakorlat szempontjából is, főleg a peres és nem peres eljárásokban megjelenő emberi döntéshozatali, információfeldolgozási vagy érzékelési folyamatok tükrében. A képzésre vegyes, jogi és pszichológiai előképzettséggel rendelkező hallgatókat várnak.¹⁰

Azonban az Egyesült Államokban a pszichológiai képzést nem csak egyetemeken lehet a jogi tanulmányokkal párosítani. Az amerikai Nemzeti Oktatás-statisztikai Központ (NCES) elemzése szerint a pszichológia az öt legkedveltebb főiskolai tanulmányok egyike, és a tíz leggyakoribb jogi előtanulmány közé tartozik.¹¹ Az amerikai Jogi Felvételi Bizottság (LSAC) 2020–2021-es jelentése szerint a jogra jelentkező hallgatók legkedveltebb előtanulmányai közé tartozott a politológia, a pszichológia, a büntető igazságszolgáltatás, az angol nyelv, valamint a közgazdaságtan és a jogi tanulmányokhoz szükséges analitikai gondolkodás, valamint az emberi viselkedés megértésének képessége megszerezhető pszichológiai tárgyak tanulása révén is.¹²

Az Egyesült Államok mellett Ausztrália is jelentős jogpszichológiai hagyományokkal bír. A Sydneyben található Új-dél-walesi Egyetem (UNSW) például kettős pszichológia és jogi alapidiplomát kínál egyetlen „joint” képzés elvégzése után.

⁸ <https://psychology.unl.edu/law-psychology/>

⁹ <https://pll.harvard.edu/course/law-and-psychology?delta=0>

¹⁰ <https://law.stanford.edu/education/degrees/joint-degrees-within-stanford-university/law-and-psychology/>

¹¹ Az Egyesült Államok jogi felsőoktatási rendszere egyetemi szinten kezdődik, melyre a beiratkozáshoz a hallgatóknak túl kell lenniük három év főiskolai tanulmányon. A főiskola nem szakok szerint specializált, mint Európában, hanem a tárgyak széles palettáját kínálja. A fő tárgy, melyből a hallgatók a legtöbb órát veszik föl, a „major”, ez számít utána előtanulmánynak az egyetemi tanulmányokhoz.

¹² <https://www.psychology.org/resources/psychology-bachelors-prelaw/>

A képzés ugyancsak az alapkészségek kialakítására helyezi a hangsúlyt, és megnyitja az utat mind a jogi, mind a pszichológiai karrier, vagy további magasabb szintű tanulmányok felé.¹³ Ugyanilyen kettős diplomát kínál a Melbourne-i Victoria Egyetem is. Az ötéves képzés jogi és pszichológiai tanulmányok szimultán folytatását ajánlja és a társadalmi igazságosság, valamint az emberi viselkedés, motivációk, kapcsolatok, kommunikáció és kognitív folyamatok megértését emeli középpontjába. Betekintést enged az emberi elme működésébe, miközben széleskörű jogi ismereteket ad. Továbbá felkészíti a hallgatókat önmaguk és ügyfeleik megértésére, valamint a jogi és pszichológiai kérdések közös kezelésére.¹⁴

Európa egyik legjelentősebb jogpszichológiai központja az Egyesült Királyságban a Southamptoni Egyetemen található. Az egyetemen folyó számos jogpszichológiai tárgyú kutatás mellett – itt működik például Európa egyik professzionális Kognitív Interjú Laborja – a „joint” kurzus olyan jogi diplomát ígér, melynek megszerzése közben a hallgatóknak lehetőségük nyílik pszichológiai tanulmányok folytatására is. Az átfogó, főszzakként hallgatott jogi tanulmányok mellett a hallgatók egy pszichológiai mellékszak keretében az emberi elme működésével is megismerkednek, mely az egyetem honlapja szerint ma már elengedhetetlen a jogi munka során. A képzés pszichológiai moduljai olyan átfogóbb, alapozó jellegű tárgyakat tartalmaznak, mint viselkedési idegtudomány, személyiség és intelligencia, többjelentésű helyzetek értelmezése, nevelés- és fejlődéslelektan, önértékeléssel kapcsolatos érzelmek.¹⁵

Turku Finnország egyik legjelentősebb egyetemi központja. Itt található az Åbo Akademi University, melyen 2013-ban alakult meg a LEPÅ, az egyetem jogpszichológiai központja. A csoport egyik célkitűzése, hogy olyan elméleti és gyakorlati kutatásokat valósítsanak meg főleg a törvényszéki pszichológiai terén, melyek eredményei gyorsan a mindennapi joggyakorlat részévé tudnak válni. A LEPÅ másik célkitűzése, hogy olyan fiatal kutatókat vonjanak be a munkába, akik a jogpszichológia területén képzelik el jövőjüket.¹⁶

A bécsi Sigmund Freud Egyetem, a világ egyik olyan ritka egyeteme, mely alapvetően a pszichológiai és pszichoterápiai tanulmányok oktatására alakult. Így aztán nem kis megtiszteltetés a jogpszichológia művelői számára, hogy az egyetem két pszichológiai és egy orvosi kara mellett negyediknek jogi kart indított el 2016-ban. Az egyetem jogi képzése az osztrák jog területeivel kapcsolatos és német nyelven érhető el.¹⁷

Magyarországon a jogpszichológiai képzések elindítása Grád András nevéhez fűződik. Az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán tartja Pszichológia jogászoknak című két féléves kurzusát, melynek kitűzött célja „az, hogy (a joghallgatók) olyan alapvető pszichológiai ismeretek birtokába kerüljenek, amelyek képessé teszik őket a különféle pszichológiai problémák, helyzetek felismerésére. Amennyiben ugyanis ez

¹³ <https://www.unsw.edu.au/study/undergraduate/bachelor-of-psychology-honours-law?studentType=Domestic>

¹⁴ <https://www.vu.edu.au/courses/bachelor-of-laws-bachelor-of-psychological-studies-lbwp>

¹⁵ <https://www.southampton.ac.uk/courses/law-with-psychology-degree-llb>

¹⁶ <https://legalpsy.fi/>

¹⁷ <https://studynaustria.at/en/study/institutions/private-universities/sigmund-freud-university>

sikerül, ez már lehetővé teszi majd számukra a gyakorlatban, hogy a helyzetet adekvát módon kezeljék, pl. szakember segítségét vegyék igénybe.”¹⁸ Emellett az ELTE ÁJK-n más jogpszichológiával foglalkozó kurzusokból is választhatnak a hallgatók. Ilyen volt például Bányai Ferenc Társadalom, jog és pszichológia kurzusa¹⁹ vagy Czabán Samu Jogpszichológia előadásai.

A Szegedi Egyetemen 2014-ben alakult meg Zakar András, Zeller Judit és Visontay-Szabó Katalin vezetésével a Jogpszichológiai Fórum, mely többek között jogpszichológiai tárgyú doktori témákat is elérhetővé tett a hallgatók számára. A fórum kezdeti célja „a ‘jogpszichológiai diszciplína’ hazai elismertetése és továbbfejlesztése” volt, valamint, hogy „országosan összefogja a jog és a pszichológia terén tevékenykedő oktatókat, kutatókat és a gyakorlatban dolgozó szakembereket. Az alapító okirat szerint a Fórum nyitott valamennyi hazai jogi és pszichológiai oktatási és kutatási intézmény munkatársai, továbbá az ágazat gyakorlati szakemberei számára is. Három egyetem (SZTE, PTE és ME) jogi karának dékánja együttes támogató nyilatkozatával segíti a Fórum munkáját, hogy a jogász-pszichológus szakemberek törekvése a közösen kialakított működési rend alapján mielőbb tényleges szakmai eredmények eléréséhez vezessen.”²⁰

A Miskolci Egyetem 2021-ben indított jogpszichológiai szakjogászképzése számos szempontból világítja meg a jog és azon belül különösen a joggyakorlat, valamint a pszichológia kapcsolatát. A képzés megtervezői²¹ számára a fent már bemutatott nemzetközi példák szolgálták elsősorban mintául. A két tudomány egymáshoz való közelítését a gyakorlatban nagyban megnehezíti a teljesen eltérő szakmai zsargon és gondolkodásmód. Jogpszichológiát gyakorló pszichológusok felé sokszor fogalmazódik meg az a kritika, hogy nem teljesen értik jogász kollégáik prioritásait,²² akik viszont a pszichológus kollégák gondolkodásmódját nem értik. Ennek egyik következménye, hogy a pszichológiai kutatások eredményei csak bizonyos korlátok között alkalmazhatóak a jog területén. Emiatt a képzés egyik fő szempontja az volt, hogy a kétféle gondolkodásmódot közös nevezőre hozzuk. A pszichológiai elméleteket és gyakorlatokat a különböző jogi területekhez és jogágakhoz rendelve csoportosítottuk, oly módon, hogy a két félév mindegyikének egy-egy horizontális vezérgondolatot is adtunk. Az első félév témája az értelmi és mentális kihívásokkal élő emberek jogi reprezentációjára vonatkozott, míg a második félév témája a diszkrimináció különböző megjelenési formái voltak. A jogterületek, melyeken belül megjelenítettük az egyes pszichológiai gyakorlatokat, a büntetőjog, gondnoksági ügyek, a fogyasztóvédelem és versenyjog, a munkajog, és a családjog voltak. Egy további horizontális téma volt a képzés jogi döntéshozatallal, azon belül pedig a szervezetek működésével, munkapszichológiával, valamint döntépszichológiával foglalkozó része.

¹⁸ https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/567/Pszichol%C3%B3gia%20jog%C3%A1szoknak_Gr%C3%A1d%20Andr%C3%A1s.pdf

¹⁹ https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/596/T%C3%A1rsadalomtudom%C3%A1ny%20jog%20C3%A9s%20pszichol%C3%B3gia_%20Bányai%20ferenc.pdf

²⁰ <http://www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/jogpszichologiai-forum/jogpszichologiai-forum>

²¹ Dr. Vinnai Edina egyetemi docens, szakfelelős és Torma Judit tanársegéd

²² Pósch: *i.m.*, 71. o.

A képzést bevezető tárgyakkal indítottuk, melyek közül az egyik legfontosabb a pszichológiai alapjai tárgy volt, ahol a hallgatókkal megismertettük a képzés során használt legfontosabb pszichológiai fogalmakat. A képzés részeként a hallgatók olyan gyakorlati szakemberekkel találkoztak, mint igazságügyi pszichológus, igazságügyi elmeszakértő, börtönpszichológus, családpeszichológus, vagy poligráfos vizsgálatban jártas szakember. Ennek révén a hallgatók megismerkedhetnek az igazságügyi szakértők munkájával, az általuk alkalmazott módszerek, tesztek működési mechanizmusával és alkalmazási területeivel, továbbá segítséget kapnak a pszichológus szakértői vélemények jobb megértéséhez. A képzés további gyakorlatorientált része volt, hogy a hallgatók a pszichológiával a gyakorlatban is megismerkedjenek. Ezt egy tréning keretében tettük lehetővé, ahol a pszichodráma és a szociodráma módszereit ötvöző csoportfoglalkozások keretében foglalkozhattak saját szakmai szerepfelgásával, az adott jogi szervezetrendszer hatásával saját munkájukra és a mentálhigiéné jelentőségével munkavégzésük során.

A képzés egy elvontabb, nehezen átadható része a két tudomány szemléletmódjának közelebb hozása volt a hallgatók számára. Míg a jog normatív tudomány, alapjait a bölcelet – azon belül is az etika és a logika – adja, addig a pszichológia – bár maga is rendelkezik bölceleti alapokkal – hangsúlyosan empirikus, tapasztalati tudomány. Ebből kiindulva egyik fontos feladatunknak a két tudományterület közötti személeti és módszertani különbség áthidalását tartottuk, ezért a hallgatóktól empirikus szakdolgozat elkészítését kértük. Az elkészült munkákon keresztül a hallgatók maguk is megtapasztalhatták, hogy hogyan lehet joggal kapcsolatos kérdésekhez empirikus módon közelíteni és egy empirikus kutatási eredményt értelmezni. Ebben a kötetben ezen munkák egy részét szeretnénk most bemutatni.

Irodalomjegyzék

- Frank, Jerome: Emberi lények-e a bírák? In Varga Csaba (szerk.): *Jog és filozófia*. Budapest, Akadémiai kiadó, 1981, 333-341. o.
- Pósch Krisztián: A jog és pszichológia viszonyának nemzetközi szakirodalma. In Hunyady Gy., Berkics M. (szerk.): *A jog szociálpszichológiája. A hiányzó láncszem*. Budapest, 2015, 27-73. o.

Internetes források

- <http://www.apadivisions.org/division-41/index.aspx>
- <http://psycho-droit.com/index.php/psychologie-juridique>
- <https://law.stanford.edu/education/degrees/joint-degrees-within-stanford-university/law-and-psychology/>
- <https://psychology.unl.edu/psylaw/>
- <https://psychology.columbia.edu/content/psychology-and-law>
- <https://psychology.unl.edu/law-psychology/>
- <https://pll.harvard.edu/course/law-and-psychology?delta=0>
- <https://www.psychology.org/resources/psychology-bachelors-prelaw/>

-
- <https://www.unsw.edu.au/study/undergraduate/bachelor-of-psychology-honours-law?studentType=Domestic>
 - <https://www.vu.edu.au/courses/bachelor-of-laws-bachelor-of-psychological-studies-lbwp>
 - <https://www.southampton.ac.uk/courses/law-with-psychology-degree-llb>
 - <https://legalpsy.fi/>
 - <https://studyinaustria.at/en/study/institutions/private-universities/sigmund-freud-university>
 - https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/567/Pszichol%C3%B3gia%20jog%C3%A1szoknak_Gr%C3%A1d%20Andr%C3%A1s.pdf
 - https://www.ajk.elte.hu/dstore/document/596/T%C3%A1rsadalomtudom%C3%A1ny%20jog%20%C3%A9s%20pszichol%C3%B3gia_%20Banyai%20ferenc.pdf
 - <http://www.juris.u-szeged.hu/karunkrol/jogpszichologiai-forum/jogpszichologiai-forum>
-
-